

ALEXANDER, GENIE OF GENOCIDE?

Het probleem ‘Alexander de Grote’

Rond 100 n.C. schreef Ploutarchos een werkje met als titel *περὶ τύχης ἢ ἀρετῆς Ἀλεξάνδρου*, waarin hij aantoont dat Alexanders succes niet een speling van het lot was, maar het resultaat van zijn uitzonderlijke kwaliteiten (cf. infra ‘opinies 1’). De discussie is sedertdien nooit meer stilgevallen tussen de tegenstanders, die Alexander zien als een tiran die rondom zich dood en vernieling zaaide, een dronkeman met grootheidswaanzin die eindigde in totale vereenzaming (cf. infra ‘opinies 6’), en de bewonderaars, die rotsvast geloven in het genie van Alexander de Grote. Heel wat jonge mensen die Oude Geschiedenis gaan studeren, zijn geïnspireerd door de figuur van Alexander en zijn bovenmenselijke tocht van meer dan 20 000 km. Niemand kan ontkennen dat Alexander, toen hij stierf in Babylon op 33-jarige leeftijd, de wereld had veranderd. Ploutarchos, en in zijn spoor vele historici, zijn van oordeel dat hij de wereld bewust beter heeft gemaakt, anderen vinden dat hij enkel voor zijn eigen persoon, zijn eer en zijn rijk, heel het Nabije Oosten te vuur en te zwaard heeft verwoest, als een soort Griekse Djengis Khan.

Onze mening over Alexander zegt meestal meer over onszelf dan over de figuur van de koning. Eén belangrijke reden hiervoor is dat al in de Oudheid de meningen zozeer waren gepolariseerd dat de historische Alexander vaak ongrijpbaar blijft, zeker wat zijn motivatie betreft. Onze oudste bron dateert van 300 jaar na de dood van Alexander, toen deze al lang een schoolvoorbeeld was geworden in de filosofische discussie over de goede en de slechte vorst. Het lijkt geen twijfel dat Alexander duizenden mensen de dood ingejaagd heeft, maar mogen we een koning uit de Oudheid wel beoordelen met de hedendaagse westerse criteria van de mensenrechten (maar als dat niet mag, mag het dan wel voor voor Stalin, Mao Tse-Tung of voor Saddam Hoessein, die misschien wel in dezelfde traditie staan als Alexander)? Of, met andere woorden, staat het politiek genie boven morele criteria die gelden voor de rest van het mensdom, omwille van zijn hoger ideaal of gewoon omdat hij nu eenmaal een genie is?

De bronnen

Toen Alexander zijn veldtocht tegen de Perzen begon, had hij een hofhistoriograaf mee, een beroemd intellectueel, de neef van zijn leermeester Aristoteles, Kallisthenes. Kallisthenes zou de grote daden van de koning te boek stellen (*Πράξεις Ἀλεξάνδρου*) en dat heeft hij ook gedaan, tot zijn dood in 327.

Vanzelfsprekend was dit een panegyriek. Maar het werk is verloren en zo ook de werken van al de anderen die de veroveringstocht persoonlijk hebben meegemaakt. Wellicht waren ze te langdradig (Anaximenes zou negen boeken hebben geschreven over de slag bij Issos alleen al!) of te technisch, of misschien was hun koine-Grieks te vulgair naar de smaak van de latere puristen. De brieven van Alexander, o.a. aan zijn moeder Olympias, die door latere auteurs worden geciteerd, berusten grotendeels op fantasie. Het is onmogelijk om historische (gedeelten van) brieven te onderscheiden van de authentieke.

De oudste bron waarover we beschikken is Diodoros, die op het eind van de 1e eeuw v.C., 300 jaar na Alexander, een wereldgeschiedenis schreef in 40 boeken. Boek 17 is helemaal gewijd aan Alexander. Diodoros schreef voor een groot publiek en zijn methode was die van schaar en lijmpot: hij kopieerde her en der van oudere historici. Wellicht baseerde hij zich vooral op Kleitarchos, de meest geromantiseerde van de oudere Alexanderhistorici. Alexander is hier nu eens een bloeddorstige tiran en dan weer iemand die veel medeleven betoont met wie ongeluk heeft. Quintus Curtius Rufus schreef een Latijnse Alexandergeschiedenis in 10 boeken, waarin Alexander eerst 5 boeken lang zeer positief wordt voorgesteld en dan vanaf boek 6 negatief: van idealist tot tyran. Wanneer hij precies schreef weten we niet, maar alleszins tussen Augustus en Diocletianus.

De twee voornaamste bronnen voor het onderzoek zijn evenwel Ploutarchos en Arrianus. Ploutarchos schreef rond 100 n.C. een biografie van Alexander in zijn parallelle levens, waarin hij telkens een Griekse figuur naast een Romein stelt; de Romeinse evenknie van Alexander is Julius Caesar. Als biograaf is Ploutarchos bijzonder geïnteresseerd in de karaktertekening van de koning. Zijn voorstelling is over het algemeen positief, maar hij stipt toch ook regelmatig negatieve acties en karaktertrekken aan. Een tweede werkje, 'over de *tyche* of de *arete* van Alexander', dat ik als beginpunt citeerde, is veel minder historisch betrouwbaar, maar heeft een enorme invloed gehad op de latere beoordeling van Alexander (cf. infra 'opinies 1 en 2'). Ploutarchos vraagt zich af hoe Alexander de wereld heeft kunnen veroveren, door *tyche*, door pure 'chance', of door zijn intrinsieke kwaliteiten? Hij opteert duidelijk voor de tweede verklaring en stelt Alexander voor als een filosoof in actie: niet enkel een denker, maar een denker en doener, een echte wereldverbeteraar, die alle volkeren wilde verbroederen.

Zonder enige twijfel de belangrijkste historische bron is Arrianus. Zijn *Alexander* bestaat uit zeven boeken en er is nog een achtste boek over de terugkeer uit Indië, waarvoor hij zich op Nearchos' ooggetuigeverslag baseert. Ook voor het leven van Alexander noemt hij zijn bronnen: Aristoboulos en Ptolemaios, twee tijdgenoten, waarvan de tweede 'wel de waarheid zal zeggen omdat hij een koning was en koningen mogen niet liegen'... Maar Arrianus heeft hun verslagen helemaal naar

zijn hand gezet. Hij schreef één of twee generaties na Ploutarchos, rond 165 n.C., bijna 500 jaar na Alexander, en wat wij nu over Alexander weten gaat in ruime mate op zijn werk terug. Zijn Alexanderbeeld is over het algemeen positief. Misstappen van zijn held verzwijgt hij niet of toch niet systematisch, maar hij tracht ze wel goed te praten.

Na Arrianus komt er nog één belangrijk werk: de Alexanderroman, toegeschreven aan Kallisthenes, maar in feite een samenraapsel van allerlei tradities, o.a. Egyptische legenden over de laatste farao Nektanebo en fictieve brieven van en naar Alexander, zijn moeder Olympias en zijn tegenstander Dareios. De historische waarde is miniem, maar de invloed op de wereldliteratuur is enorm geweest, in het oosten tot in Indonesië en bij ons tot in de bewerking door Van Maerlandt. Ook op de kunst, van boekverluchting tot tapijten en Indonesisch schaduwpoppenspel, heeft dit werk een ongelooflijke invloed gehad. Maar Alexander is hier toegetreden tot het rijk der legenden, en de historische figuur heeft hiermee nauwelijks nog iets te maken, behalve zijn naam en een paar episodes.

Laten we nog even terugkeren naar de historische bronnen. Omdat we Alexander enkel kennen uit veel latere auteurs, die zich op vroegere auteurs hebben geïnspireerd is er een hele wetenschap gegroeid, vaak *Quellenforschung* genoemd, omdat ze vooral door Duitse geleerden werd beoefend, die trachtte uit te vinden welke oudere auteurs verstopt zaten bij Diodoros, Quintus Curtius, Ploutarchos en Arrianus. De resultaten hiervan zijn zo onzeker dat die discipline heden in een eerder negatief daglicht is komen te staan. Zo gelooft Hammond dat de oudste historici, meer bepaald Ptolemaios, zich konden baseren op een soort koninklijk dagboek, dat geheim was tijdens Alexanders leven en na zijn dood te voorschijn kwam in Alexandrië. Maar het bestaan van zo'n dagboek is dubieus, behalve voor de laatste weken van Alexanders leven in Babylon.

Behalve de auteurs zijn er ook eigentijdse bronnen van een andere aard, die de levende Alexander laten zien zoals hij officieel wilde gezien worden. Het gaat om munten, beelden en inscripties die gemaakt zijn op het eind van de vierde en het begin van de derde eeuw v.C. en die ons een direct beeld leveren van de koning. Ook enkele astrologische kleischrifttabletten werpen wat licht op de gebeurtenissen van die tijd.

De munten van Alexander zelf laten ons zijn monetaire politiek zien: hij streefde naar een eenheidsmunt voor zijn hele rijk op basis van de Attische gewichtsstandaard. Hij bracht een massa gouden munten in omloop omdat hij de koffers van de Perzische koning opengooide als loon voor zijn soldaten. Die gouden munten stellen meestal Athena voor met Korinthische helm op de voorkant en een gevleugelde Nike (overwinning) met krans op de andere kant. Ze vieren dus Alexanders overwinning op de ervvijand Perzië. De zilveren munten tonen Herakles

met leeuwenvel, de stamvader van de Makedonische dynastie, en op de achterkant een tronende Zeus (de goddelijke vader van Alexander). In de laatste jaren van Alexander neemt het Heraklesbeeld de trekken aan van de koning, een iconografische illustratie van zijn aanspraken op goddelijkheid. De tekst luidt 'van Alexander' of 'van koning Alexander' (zie afbeelding 1).

Eén enkele reeks munten heeft een duidelijk historisch-narratieve iconografie en wijst op een voor Alexander uitermate belangrijk evenement: de overwinning op de Indische koning Poros in 325 (Alexander met sarissa valt olifant met twee ridders aan). Aan de achterkant vinden we deze scène: Alexander met wapenrusting smijt de bliksem van Zeus en ontvangt de overwinningskrans. Hier wordt de koning dus met de Griekse hoofdgod gelijkgesteld.

Beelden en schilderijen van Alexander werden al in groten getale gemaakt tijdens zijn leven, door de beroemdste kunstenaars. Zo was Lysippos hofbeeldhouwer en Apelles hofschilder (zijn beroemdste schilderij, geëxposeerd in Olympia in 324, stelde het huwelijk voor van Alexander met Roxane (zie afbeelding 2)). Hieruit putten de volgende generaties inspiratie voor talrijke Alexanderbeelden. Zelfs nu nog is Alexanders gezicht de meesten van ons bekend. Het meest bekend zijn de munten van Lysimachos (zie afbeelding 3) en Ptolemaios (Alexander verschijnt hier met de ramshoorn van Ammon). Hier wordt

dus postuum Alexanders programma als 'zoon van Zeus-Ammon' gepropageerd. De beelden van Alexander worden gekenmerkt door zijn jeugd (geen baard), zijn weelderig, achteruit gekamd haar en vooral de blik die omhoog is gericht en deelname aan de goddelijke hemelse wereld suggereert.

Het genie Alexander

Indien Alexander geniaal was, dan kan er geen twijfel over bestaan dat die genialiteit in de eerste plaats militair was (cf. infra 'opinie 4'). Vanaf zijn zestiende had hij al een leidende functie in het leger en hij heeft alle veldslagen gewonnen waaraan hij deelnam. Alle antieke en veel moderne auteurs loven zijn tactisch genie. Bij de grote veldslagen van Issos en Gaugamela bewees hij zijn tactisch overwicht tegen een Perzische numerieke overmacht.

Een groot deel van zijn onoverwinnelijkheid heeft Alexander te danken aan de intensief getrainde troepen van zijn vader Philippos en aan de grondige logistieke voorbereiding.

Philippos had de volgende hervormingen doorgevoerd: soldaten dragen zelf hun wapenrusting en hun proviand (ca. 1,5 kg per dag; 40 kg gewicht is een maximum). Hierdoor hadden de Makedoniërs een veel kleinere bagage-train, zonder karren en zonder vrouwen, en zelfs zonder ezels (er waren wel paarden, muil dieren en kamelen). Engels rekent 16.000 man personeel en 2500 dieren voor de 50.000 soldaten. Zo zou een leger in woestijngebied maximum 4 dagen vooruit kunnen zonder extra bevoorrading. Omdat de soldaten zelf hun materiaal en eten dragen zijn zeer snelle interventies mogelijk. Snelheid van verplaatsing: 20 km is normaal (gepakt!) en 40 km per dag gedurende meerdere dagen niet onmogelijk (vb. bij de aanval op Thebe in 334). Bij de achtervolging van Dareios, na weken geforceerde marchen, doet hij de laatste nacht 74 km.

Zelfbevoorrading is enkel mogelijk op relatief korte afstanden van waterwegen en daarom zijn afspraken op voorhand met lokale overheden van groot belang. Het gros van het leger trekt alleen binnen in een al onderworpen gebied, bij voorkeur als de oogst rijpt, want dan kan men leven van de velden (d.w.z. mei-juni). Engels

toont dat de opmars van Alexander voor een deel bepaald was door logistieke overwegingen, bv. men tracht in de buurt te blijven van kust of bevaarbare stroom. Een leger kan ook nooit langer dan een paar dagen in een kleine stad blijven. De tellingen van de bematisten waren van groot belang en werden zeer nauwkeurig uitgevoerd: de hele campagne was geen avontuur, maar werd grondig voorbereid.

Alexanders gevechtstactiek was in de grond erg eenvoudig. De aanval wordt ingezet door de cavalerie op de rechterflank rond de koning (hetairoi), gedekt door lichte troepen. Men zoekt een zwak punt in de vijandelijke linie, breekt door en rukt dan op naar links. De Makedonische infanterie (8 tot 10 man diep) wacht af en houdt de vijand tegen; ze kan ook oprukken en de vijand wegdrücken (maar ze is eerder 'a holding force' dan 'a striking force'). De infanteristen zijn gewapend met de sarissa, een enorme speer van 5m, die 4m vooruitsteekt (vgl. Griekse hoplieten: 2m.) en met twee handen wordt gedragen; het schild is opgehangen aan de nek. Op de linkerflank staat een defensieve cavalerie (Thessaliërs).

Dankzij zijn tactisch doorzicht verliest Alexander in de veldslagen zeer weinig manschappen, vb. bij de Granikos 25 hetairoi, 60 ruiters en 30 infanteristen t.o.v. 1000 Perzische ruiters (geen achtervolging!), bij Issos 150 slachtoffers bij de cavalerie en 300 bij infanterie t.o.v. 110.000 Perzen. De hoge cijfers zijn onbetrouwbaar, maar de algemene tendens is duidelijk. Dit maakt hem vanzelfsprekend populair bij de troepen.

Zijn strategisch genie blijkt ook uit zijn overzicht over de globale militaire situatie, bv. bij de verovering van Syrië – Palestina – Fenicië (geduld bij beleg van Tyr). Ook het jaar dat hij spendeert in Egypte vooraleer hij opnieuw oprukt tegen Dareios is berekend. Zijn stichtingen van militaire steden op belangrijke knooppunten zijn wel overgewaardeerd: lang niet alle bleken een succes.

Persoonlijke dapperheid (bij de Granikos wordt hij op het nippertje gered door Kleitos; in Issos raakt hij gewond) en volharding (hij is altijd mee met de eersten) zorgden eveneens voor populariteit, hoewel dit element van heroïsch koningschap vaak niet goed was voor de strategie: hoe kan Alexander nu overzicht hebben van het slagveld als hij zelf midden in het gewoel deelneemt aan de strijd? In elk geval was Alexander een charismatisch figuur.

Een staatsman met visie ?

Diegenen die Alexander zien als een stap voorwaarts in de geschiedenis van de mensheid, kunnen zich niet tevreden stellen met een geniaal generaal en een wereldveroveraar. Ze willen graag dat Alexander met zijn verovering een hoger doel nastreefde of op zijn minst bijdroeg tot de menselijke beschaving. Ze vinden hiervoor een aanknopingspunt in de al genoemde traktaatjes van Ploutarchos, waarin Alexander wordt voorgesteld als de ‘filosoof van de actie’ (in tegenstelling tot Sokrates of Plato die alleen maar praatten of schreven). Volgens Droysen, de eerste moderne historicus van de hellenistische periode (ca. 1830) zou Alexander de aanzet hebben gegeven tot de versmelting van Oost en West, die zijn voltooiing vond in het christendom (Joodse godsdienst in een Grieks kleding). Volgens Berve (ca. 1930; Berve was een Nazi!) ging het alleen om de samenwerking van de twee Arische *Herrenvölker* Makedoniërs en Iraniërs. Volgens Tarn (ca. 1950) stond Alexander voor het programma van de Verenigde Naties: the Brotherhood of Man. Deze verregaande conclusies gaan in feite terug op één enkele passage in Arrianus (VII.11) en op de interpretatie van Ploutarchos, die duidelijk beter past in de Romeinse keizertijd dan in de 4e eeuw v.C. Na de muiten van zijn troepen in Opis in 325 (cf. infra) organiseert Alexander een groot verzoeningsfeest: ‘Alexander zit in het midden, met alle Makedoniërs rond hem. Daarachter komen de Perzen en vervolgens diegenen van de andere volkeren die voorrang hadden volgens hun waardigheid of andere kwaliteiten. Alexander en de mannen rond hem schepten wijn uit hetzelfde mengvat en plengden dezelfde plengoffers, onder de leiding van de Griekse waarzeggers en de (Perzische) magiërs. Hij bad in de eerste plaats voor eensgezindheid (ὁμόνοια) en saamenhorigheid (κοινωνία) van Makedoniërs en Perzen in het bewind (ἀρχή). Men vertelt dat 9.000 mannen deelnamen aan dit feestmaal en dat ze allen één enkel plengoffer brachten en daarbij samen een overwinningslied zongen’ (Arrianus VII.11.8-9).

De vergoddelijking van Alexander

Alexander was erg jong toen hij aan de macht kwam, en was dus vatbaar voor rolmodellen. Zijn eerste model was de jeugdige Achilleus, de grootste held van de *Ilias*, van wie hij meende af te stammen langs moederszijde. Alexander sliep met een kopie van de *Ilias* onder zijn hoofdkussen. Bij zijn aankomst in Troje brengt hij een offer aan het graf van Achilles, zijn vriend Parmenion speelt hierbij de rol van Patroklos, de vriend van Achilleus. Hij neemt die afstamming ernstig, want hij brengt ook een offer op het graf van Priamos, een zoenoffer voor Pyrrhos (Neoptolemos), de zoon van Achilleus, die bij de verovering van Troje de oude

Priamos had gedood op het altaar. Nog in 324, bij de dood van Hephaistion, speelt Alexander deze Achilleusrol. Alexander was ongetwijfeld een sterk religieuze persoonlijkheid, al zal hier ook een stuk zelfrepresentatie mee gemoeid zijn, waarbij hij zijn religie gebruikt en manipuleert voor meer mondaine plannen. Hij maakte bijvoorbeeld voortdurend gebruik van toekomstvoorspellingen. Zijn meest succesvolle voorspeller Artemidoros van Telmessos wist telkens opnieuw de voortekens uit te leggen in het voordeel van zijn broodheer. Maar ook zijn drang om voor zichzelf een goddelijke afstamming te bewijzen is ten dele geïnspireerd op rolmodellen: bij zijn tocht tot in Afghanistan en Indië wil hij de exploten van Herakles, een andere stamvader, overtreffen en ook Dionysos navolgen. Voor Alexander was de grens tussen mythe en geschiedenis onbestaand, en hij spiegelt zich aan mythische voorbeelden. Men spreekt van een imitatief gedragspatroon, typisch voor jonge mensen, en waarvan je normaal op rijpere leeftijd afstapt. Maar Alexander lijkt niet te rijpen, met andere woorden, niet echt volwassen te worden. Bovendien is zijn imitatie steeds concurrentieel: hij wil die grote voorgangers, Achilleus, de Perzische koning Kyros, Herakles niet alleen navolgen, maar ook nog overtreffen.

De vergoddelijking van Alexander begint met zijn tocht naar de Siwa-oase in 331 v.C. Daar verneemt hij van het orakel van Ammon, dat hij de zoon is van Ammon. De motieven voor deze lange en op het eerste zicht nutteloze tocht van 300 km door de woestijn, op het moment dat Dareios in het oosten zijn troepen regroepeerde, zijn niet helemaal duidelijk. Dat Alexander die afstamming van Ammon serieus nam, blijkt uit de munten waarop hij met Ammonshorens wordt afgebeeld (Alexandersarkofaag, 311 BC; munten van kort na zijn dood (zie afb. p. 33); afbeeldingen op munten uit Babylon met bliksem in de hand nog tijdens zijn leven).

De tweede stap in de vergoddelijking van Alexander had te maken met de proskynesis opgelegd in het hofritueel. Aan het Perzische hof was het de gewoonte te buigen (of zelfs te knielen) voor de koning. Dat was geen vergoddelijking, maar een eerbetoon aan de vorst. In de Griekse religie daarentegen werd zo'n gebaar alleen gesteld voor de goden. De reactie van de Makedoniërs was negatief en Alexander trok de maatregel in, maar de voornaamste tegenstander, Kallisthenes, werd wel uit de weg geruimd en voor de Perzen bleef de proskynesis gelden. Op het eind van zijn leven werd Alexander weldegelijk als een god vereerd in Griekenland. Hij heeft dit wellicht nooit opgelegd, maar zeker wel gestimuleerd.

Na zijn grote campagnes in het oosten presenteert Alexander zich op zijn munten als een Heraklesfiguur. Herakles was de stamvader van zijn familie en het beeld van de god neemt de trekken aan van Alexander. Ook met Dionysos, een andere voorloper van het Makedonische vorstenhuis der Argeaden, gaat hij zich

identificeren. Dit gaat zover dat hij zich op zijn feesten kleedt met de attributen van deze goden. Voor Alexander was zijn heroïsche en goddelijke herkomst een feit dat hij door steeds nieuwe exploten ook wilde bevestigen.

Alexanders aanspraken op goddelijke afstamming, van Zeus-Ammon en van Herakles zijn tot op zekere hoogte pogingen om zijn koningschap *bei Gottes Gnaden* te legitimeren. Sommigen beschouwen dit als uitingen van megalomanie, anderen zien hierin veeleer een poging van Alexander om zijn positie als autokraat te versterken en dus als een teken van onzekerheid. Dit is ook voor een deel show: Alexander wist als geen ander hoe hij een indruk kon maken op zijn omgeving. Maar anderzijds was hij waarschijnlijk zelf ook zozeer overtuigd van zijn eigen superioriteit dat hij geloof hechtte aan de orakels en mythes die hij voor een deel met zijn omgeving zelf had gecreëerd.

In elk geval, de opvolgers van Alexander hebben zich massaal laten vergoddelijken. Dit was geen oosterse invloed, zoals vaak is gesuggereerd: Egyptische farao's en Perzische koningen kregen geen goddelijke eer. Alexander staat hier aan de aanvang van een Grieks-hellenistische traditie, die in de 3e en 2e eeuw v.C. vrij extreme vormen aannam, waarbij koningen en prinses met allerlei Griekse goden werden geïdentificeerd. De uitzonderlijke prestaties van Alexander en zijn propagandamachine hebben de deur wijd opengezet voor de personencultus van de hellenistische heersers.

Alexander en zijn naaste omgeving

Er blijft toch een reukje aan de machtsovername: de moord op Philippos gebeurde wellicht niet door Alexander, maar in elk geval in zijn voordeel (misschien voor hem). Alexander en Olympias waren in 337 in ruzie met Philippos en waren in 336 juist uit ballingschap teruggekeerd. De nieuwe koning nam onmiddellijk het roer stevig in handen: hij liet de moordenaars van zijn vader terechtstellen, maar ook Amyntas, de echte kroonprins, die door Philippos opzij gezet was, liet hij elimineren; Kleopatra, de jongste echtgenote van Philippos en haar pasgeboren zoon werden op gruwelijke manier door Olympias vermoord; Attalos had in 337 de kant van Kleopatra gekozen bij Philippos' huwelijk en gesuggereerd dat de zoon van Philippos en Kleopatra een volbloed Makedoniër was (Olympias kwam uit Epirus). Attalos was nu in Azië met Parmenion, maar hij en zijn familie werden nagenoeg onmiddellijk geliquideerd. Alexander was toen juist 20 jaar.

Alexander was koning geworden met de steun van Antipatros in Makedonië en van Parmenion in Azië, twee vertegenwoordigers van machtige Makedonische adellijke families. Antipatros blijft achter als regent van Makedonië en Griekenland, en hij zal Alexander overleven, zij het dan op het nippertje. Parmenion gaat met hem mee

op veldtocht, samen met zijn zoon Philotas. Aanvankelijk zijn alle sleutelposten in het leger in handen van zijn clan, maar Alexander dringt zichzelf op bij de troepen door zijn kwaliteiten als generaal en als vechter. In de lente van 330 laat hij Parmenion achter in Medië om te zorgen voor de bevoorrading. Hij is waarschijnlijk blij om van die pottenkijker af te zijn. In de herfst wordt Philotas beschuldigd van medeplichtigheid aan een samenzwering en terechtgesteld na een schijnproces. Zijn vader, die bij Arrianus de rol toebedeeld krijgt van de al te voorzichtige en eerder bekrompen raadgever van de geniale koning, wordt op bevel van Alexander vermoord. Hiermee is een van de pijlers van de oud-Makedonische adel uitgeschakeld. Dit was een pure staatsgreep, die ervoor zorgde dat Alexander nu alleen baas was.

Een andere veelbesproken moord is die op Kleitos, de man die bij de Granikos nog Alexanders leven had gered. Dit gebeurde tijdens een feestmaal annex fuif in 328 en Alexander heeft zijn gezel eigenhandig gespiest, toen die zijn vader Philippos een groter man noemde dan Alexander. Hij had wel wroeging nadien, maar zijn hofhouding kon hem overtuigen dat een koning boven de wet stond. Het leger stemde een motie waarin de vermoorde Kleitos wegens verraad werd veroordeeld. Alexander kon nu zowat doen wat hij wilde en niemand zou hem nog openlijk tegenspreken.

Toch creëerde Alexander geen leegte rond zich. Vele van de diadochen, die hem op zijn tocht vergezelden, waren nog steeds zijn vrienden toen hij stierf: Hephaistion (die één jaar voor Alexander stierf), Ptolemaios, Nearchos, Antigonos monophthalmos, Leonnatos en Perdikkas. Maar hij ging over lijken, ook Makedonische lijken, en als hij dronken was, sprak men hem beter niet tegen, zoals Kleitos had mogen ervaren.

Alexander en de Makedoniërs

Aan het hof van Alexander sprak men meestal Grieks, maar de intimi spraken onder elkaar ook wel Makedonisch. De hele leiding van het leger en van het rijk bleef al de tijd in Makedonische handen en het is niet toevallig dat onder de diadochen, die streeden voor de brokstukken van het rijk, slechts één Griek was, Eumenes, en dat die alle anderen tegen zich kreeg. Het mag een wonder heten dat hij het nog heeft volgehouden tot 316. Maar ook de kern van de troepen was en bleef Makedonisch, met steeds opnieuw lichten uit het moederland om de troepen aan te vullen. Bij het begin van de expeditie bestond Alexanders leger (invasieleger en troepen die al in Azië aanwezig waren) uit maximum 45.000 man, 40.000 infanterie en 5.000 ruiters. De ruitery, de ‘frapping force’, was nagenoeg volledig Makedonisch, Thessalisch en Thrakisch, de infanterie bestond voor meer

dan de helft uit Makedoniërs, Thrakiërs en Illyriërs. De Griekse bondgenoten waren met niet meer dan 7.000, vooral infanterie. Ze dienden vooral als reservisten en als bezettingstroepen, en speelden nauwelijks een rol in de grote gevechten. In 330 werden ze al gedemobiliseerd: de ‘Griekse’ oorlog ter bestraffing van Perzië was afgelopen. Belangrijker waren de Griekse huurlingen, eveneens een 7.000 man, gedeeltelijk cavalerie. Huurlingen vormden later de meerderheid van de troepen doorheen het Perzische rijk, als bezettingstroepen (36.000 bekend in provinciale legers!). De Makedoniërs maakten niet de helft uit van de totale troepenmacht (Bosworth schat 15.000 Makedoniërs op een totaal van 40.000 soldaten), maar vormden er wel de kern van, en in de eerste jaren van de oorlog werden ze voortdurend aangevuld met nieuwe troepen die door Antipatros moesten worden geleverd: 8.000 infanterie en 1.300 cavalerie voor de slag bij Issos is een minimum, en in 331 komen daar nog eens 6.500 man bij. In de eerste twee jaar verdubbelt het aantal Makedoniërs in het leger, maar we weten niet hoeveel mannen er in diezelfde periode sneuvelden.

De Makedonische troepen zijn niet alleen de best getrainde eenheden, die voortdurend in de omgeving van de koning verblijven, maar ze zijn hem ook het meest trouw. Ze zijn ingedeeld in bataljons die samenhangen met hun lokale origine en de commandanten zijn van dezelfde streek in Makedonië als hun troepen. Ook Thrakiërs, Paianiërs, Illyriërs en Thessaliërs hebben hun eigen regionale eenheden, zij het onder de leiding van Makedonische officieren.

Na 330 komen er echter nauwelijks nog Makedonische troepen bij en vanaf 328 gaat Alexander een beroep doen op troepen uit het vroegere Perzische rijk voor de guerillaoorlogen in Baktrië (het huidige Afghanistan) en Indië. Dit had twee voordelen: hij kon lokaal recruter en hij gebruikte deze troepen als gijzelaars. Ze vochten namelijk niet in hun streek van herkomst, maar moesten mee met Alexander honderden kilometer verder. Zo laat Alexander 30.000 jonge Perzen opleiden als Makedonische infanteristen (met sarissa) voor hij in 327 naar Baktrië vertrekt. Drie jaar later komen ze aan in Sousa en geven een demonstratie van hun kunnen. Alexander noemt hen ‘epigonoi’ (opvolgers), tot grote consternatie van zijn Makedoniërs. Hier zien we hoe Alexander te werk ging: *divide et impera*.

Nadat zijn Makedoniërs hadden geweigerd verder te trekken aan de Indus, was het vertrouwen tussen koning en troepen ernstig geschokt. Ook Alexanders pogingen om de proskynesis in te voeren in het hofritueel, leidden tot heel wat negatieve gevoelens bij de Makedoniërs, hoewel wellicht eerder bij de officieren dan bij de rank-and-file. Dit alles kwam tot uiting in de zogenoemde ‘muitering van Opis’. Alexander proclameert dat alle oudere Makedoniërs terug naar huis kunnen, met een rijke beloning. Dat is wat ze al een paar jaar vroegen, maar het resultaat was een massale betoging, waarin de soldaten riepen dat Alexander voortaan alleen op campagne kon gaan met zijn vader Ammon. Alexander laat 13 man aanhouden en

terechtstellen en zegt dat hij voortaan op Perzen een beroep zal doen. Perzische officieren worden benoemd aan het hoofd van de nieuwe legereenheden en Alexander is niet meer bereikbaar voor de Makedoniërs. Na drie dagen capituleren de soldaten en alles verloopt zoals Alexander had gepland: 10.000 veteranen worden naar huis gestuurd, de helft van de Makedonische troepen. Nieuwe troepen uit Makedonië moeten door Antipatros worden geleverd. Maar kort daarop sterft Alexander en de Makedonische veteranen hebben nog jaren gevochten in de diadochenoorlogen. Toch is het duidelijk dat op het einde van Alexanders leven de band met zijn Makedonische soldaten niet meer was wat hij ooit was geweest. Alexander speelde Makedoniërs en Perzen tegen elkaar uit om zijn eigen machtspositie in stand te houden, maar het resultaat was een groeiende vereenzaming.

‘Alexander and the Greeks’

Alexander was niet geliefd bij de Grieken. Philippos had na de slag bij Chaironeia (338) de Grieken in het gareel gedrongen en zich als leider van een expeditie tegen Perzië aan het hoofd geplaatst van de Korinthische bond, waarbij elke Griekse stadsstaat bilateraal met Makedonië was verbonden. Waar hij kon, had Philippos oligarchieën geïnstalleerd. De dood van Philippos wordt op gejubel onthaald in Athene, maar Alexander schept onmiddellijk orde en alle staten erkennen hem als opvolger van Philippos aan het hoofd van het bondgenootschap. Maar als hij in 335 weg is op campagne in het noorden en men niets meer hoort over hem, duikt het bericht op dat hij gesneuveld is. De bom barst in Thebe: de oligarchie wordt omvergeworpen en het Makedonisch garnizoen belegerd. Met goud van Dareios bewapenen de Thebanen zich en ook Athene (met de oude Demosthenes) steunt hen. Maar Alexander reageert bliksemsnel: Thebe is al belegerd en in Athene weet men nog niet dat Alexander de Thermopylen is gepasseerd! 6000 Thebanen sneuvelen, het lot van de anderen wordt beslist in het synedrion van de bond: 30.000 Thebanen worden als slaaf verkocht, de stad wordt met de grond gelijk gemaakt, op het fort na en het huis van Pindaros, en één van de grootste Griekse steden verdwijnt voor 20 jaar van het toneel. Alexander heeft zijn eerste voorbeeld gesteld. De veroordeling van Thebe wordt ondermeer gemotiveerd door de Thebaanse collaboratie met de Perzen in de vroege vijfde eeuw.

Door de propagandamachine van Philippos en Alexander wordt de oorlog voorgesteld als een wraakactie tegen de Perzen wegens hun aanval op Griekenland 150 jaar eerder en tegelijk als een nieuwe Trojaanse oorlog van alle Grieken tegen de barbaren. De Korinthische bond verenigde alle Griekse steden tegen de

Perzische ervvijand onder leiding van de Makedonische koning. De oorlog was al begonnen onder Philippos, en het noordoosten van Klein-Azië was al in Makedonische handen, met troepen onder leiding van Parmenion en Attalos. Alexander zet hier aanvankelijk gewoon de politiek van zijn vader voort.

Het gros van het leger steekt over van Sestos naar Abydos, met offers in Sestos op twaalf altaren voor de twaalf Olympische goden. Maar Alexander zelf gaat met een klein deel van zijn troepen naar Elaious. Daar offert hij op het graf van Protesilaos, de eerste Griek die in Troje aan wal sprong en prompt door de Trojanen werd gedood. Vandaar vaart hij met 60 schepen naar de 'haven van de Achaeërs'. Halfweg slacht hij een stier en offert wijn uit een gouden beker aan Poseidon en de Nereïden. Bij zijn aankomst springt hij in volle wapenrusting als eerste aan land, werpt zijn speer in de grond en verklaart dat 'Asia van nu af aan hem toebehoort als speer-gewonnen land'. Dan gaat hij naar Troje en brengt er voor de stad een offer aan Achilleus, en in de stad aan Athena, de godin die de Grieken had geholpen tegen de Trojanen. Hij wijdt zijn wapenrusting in de tempel van Athena en neemt in ruil enkele schilden uit de Trojaanse tijd, die later voor hem uit worden gedragen bij de veldslagen.

Voor Hammond wijzen al deze offers op de grote religiositeit van Alexander. Ik zou veeleer wijzen op het propaganda-aspect: de oorlog wordt voorgesteld als een nieuwe Trojaanse oorlog van Grieken tegen barbaren. Tegelijk wordt Alexander voorgesteld als een Griekse afstammeling van Achilleus. Het hele militaire gedoe was totaal onnodig: dit gebied was al sinds Philippos stevig in handen van de Makedoniërs en Alexander liep geen enkel gevaar.

Na de overwinning bij de Granikos laat Alexander 300 Perzische wapenrustingen naar Athene sturen om op te hangen in het Parthenon, met als inscriptie 'Alexander zoon van Philippos en de Grieken behalve de Spartanen (veroverd) op de barbaren in Azië' (Arrianus I 16.7). De inscriptie is een authentiek getuigenis van Alexanders optreden bij het begin van de expeditie: hij is NIET de koning van Makedonië, maar leider van de GRIEKSE expeditie. Het cadeau wordt gestuurd naar Athene, de stad die in de vijfde eeuw het voortouw had genomen in de strijd tegen de Perzen en die door Xerxes in brand gestoken was (wraak!). De Spartanen, die deze keer geweigerd hadden om deel te nemen, krijgen zo ook een veeg uit de pan. De Makedoniërs, die veruit het gros van de troepen vormden, worden hier niet eens genoemd: dit is officieel een GRIEKSE expeditie om wraak te nemen over onrecht dat lang geleden is gepleegd. Over de rol van Makedonië in de Perzische oorlogen wordt zedig gezwegen: toen stonden Alexanders voorouders aan de kant van de Perzen...

Dat deze propagandastunt in radicale tegenstelling staat tot zijn claim op het koningschap over Azië als 'speer-gewonnen land' schijnt Alexander ondertussen niet in het minst te hebben gestoord: dit soort *multiplicity of approaches* (een

wraakoorlog tegen Perzië, een bevrijdingsoorlog voor de Griekse steden, een veroveringsoorlog van de Makedonische koning) was heel typisch voor zijn manier van denken: alle middelen die leidden naar een versterking van de eigen positie waren gewettigd.

Tijdens zijn veroveringstochten in het oosten spelen de Griekse steden in Alexanders planning nauwelijks nog een rol. Pas bij zijn terugkeer in Babylon, in 324, gaat hij zich opnieuw inlaten met de situatie in Griekenland. Dit doet hij met een koninklijk decreet aan alle Griekse steden dat de terugkeer eist van alle ballingen (cf. infra 'Alexander aan het woord'). Dit decreet wordt plechtig uitgeroepen op de Olympische spelen van 324 v.C. en de resultaten zijn ons bewaard in enkele fragmentarische inscripties. De brief van Alexander getuigt van weinig respect voor de Griekse tradities, die Philippos nog had geëerbiedigd in de Korinthische bond: de koning geeft gewoon orders aan alle Griekse steden, zonder zich te bekommeren om hun status van zelfstandige poleis. De Grieken worden hier behandeld als onderdanen, niet als evenwaardige partners in het bondgenootschap. De maatregel zette heel Griekenland op zijn kop: de ballingen eisten hun bezittingen terug, die ze soms al een generatie verloren hadden, en ze vormden een Makedonisch gezinde partij binnen elke stad. De Atheners moesten bijvoorbeeld het eiland Samos, dat ze hadden gekoloniseerd, teruggeven aan de oorspronkelijke bewoners en de Atheense kolonisten moesten terug naar huis. Het gevolg was dat alle steden in rep en roer stonden en dat er geen duidelijke (zeg maar anti-Makedonische) lijn meer kon zijn in hun politiek. In elke stad waren er nu partijgangers van Alexander. Niemand durfde weigeren, maar iedereen trachtte de maatregel voor zich uit te schuiven met petitie's en ambassades naar Babylon, hetgeen Alexanders positie nog moest versterken. De Griekse opstand onmiddellijk na de dood van Alexander had zeker te maken met de algemene mistevredenheid over deze maatregel.

Alexander en de Perzen

Sommige historici leggen er sterk de nadruk op dat Alexander de raadgevingen van zijn leermeester Aristoteles om 'de Grieken als partners en de barbaren als onderdanen te behandelen' negeerde en dat hij de Perzische adel opnam in het bestuur van zijn rijk. Het is evident dat hij na Issos, en zeker na Gaugamela, niet alleen meer leider is van de Griekse expeditie en koning van de Makedoniërs, maar dat hij zichzelf ook ziet als opvolger van Dareios en van de Achaimeniden. Dit betekent dat hij op één of andere manier met de Perzische adel moet samenwerken. Precies deze samenwerking, in al zijn vormen, leidt tot een groeiende oppositie vanwege zijn Makedonische achterban.

Alexander reageert in feite telkens op concrete situaties en schijnt niet echt een masterplan te hebben gehad. Zetten we even de voornaamste feiten op een rijtje:

- De brand van Persepolis was niet een dronkemansaffaire uitgelokt door de Atheense hetaire Thaïs (zoals de schandaalpers het voorstelde), maar een bewuste politiek tegenover de Perzen: als jullie me niet aanvaarden als koning, dan kan het ook anders.
- Na de dood van Dareios laat Bessos zich tot zijn opvolger uitroepen. Een deel van de Perzische adel volgt hem. Alexander reageert door gedeeltelijk de koninklijke attributen (diadeem, purper) van de Perzische koning over te nemen. Hij neemt ook een Perzische lijfwacht, naast zijn Makedoniërs, waarin o.a. de broer van Dareios diende. Bij dezelfde gelegenheid ontvangen ook zijn Makedonische hetairoi purperen gewaden: ze moeten het spel meespelen, maar worden meteen ook aangewezen als de echte *inner circle*. Na zijn terugkeer uit Indië wordt de lijfwacht verder georganiseerd, a.h.w. in concentrische cirkels rond Alexander: acht adellijke Makedonische *somatophylakes* (lijfwachten), 500 Makedonische *argyraspides* ('zilverschilden'), 500 Perzische *melophoroi* ('appeldragers'). Er is niet echt sprake van integratie of versmelting, want de Makedonische en Perzische korpsen staan naast elkaar.
- Alexander huwt pas in de lente van 327, met Roxane, de dochter van een Perzische edelman uit het pas met veel moeite veroverde Baktrië. De auteurs zijn het erover eens dat het ging om een coup-de-foudre, maar Alexander had Roxane ook als bijzit kunnen nemen, zoals hij met Barsine had gedaan. Een koninklijk huwelijk is een politieke zaak: het huwelijk met Roxane verzekerde hem de trouw van een deel van de adel in het roerige Baktrië voor hij op expeditie naar India vertrok. Maar de grote gebeurtenis is natuurlijk het massahuwelijk in Sousa in de lente van 324. Alexander huwt met twee dochters van Dareios en zijn voornaamste maarschalken met Perzische prinsessen van de hoogste adel. Het signaal is duidelijk: Makedonische mannen nemen Perzische vrouwen en nemen dus de macht over van de lokale potentaten.
- Bij het bestuur van de provincies benoemt Alexander tientallen Perzen als satrapen. Dit lijkt een ernstige poging om de Perzen in het beleid te betrekken. In feite is de functie van satraap volledig uitgehold: naast de satraap komt een Makedoniër als militair bevelvoerder (de satraap verliest militaire bevoegdheid), en vaak ook nog een Grieks financiebeheerder. De satraap is niet veel meer dan een link tussen de lokale bevolking en het centraal bestuur, en hij is verantwoordelijk voor het binnenkomen van de belastinggelden. Het is dan ook niet verwonderlijk dat vele satrapen afhaken of zelfs in opstand komen tijdens Alexanders lange verblijf in Indië. In 323,

het laatste jaar van Alexander, blijven er amper drie Perzische satrapen over, waaronder de vader van Roxane. De anderen worden afgezet en meestal ook terechtgesteld.

- Ook het gemengde leger is niet wat sommige wetenschappers zich hebben voorgesteld. Over het algemeen blijven Perzische en Makedonische detachementen duidelijk onderscheiden. Alexander gebruikt de inheemse troepen tegelijk als gijzelaars (uit alle voorname families worden jongemannen ingelijfd in het leger, ver weg van huis) en als tegengewicht ('antitagma') tegen de soms recalcitrante Makedoniërs. Als hij in 324 de veteranen naar huis zendt, blijven hun kinderen bij de inheemse vrouwen wel achter bij Alexander, met de bedoeling ze te trainen in de Makedonische manier van vechten. Met hen en met de gehelleniseerde inheemse soldaten, die eveneens vanaf hun jeugd zijn losgerukt uit hun familie- en stamverband, hoopt Alexander een leger op te bouwen dat alleen nog aan zijn persoon gebonden is. Helemaal op het einde, als er onvoldoende rekruten zijn uit het moederland, gaat Alexander experimenteren met een groep van 20.000 Perzen, die in de Makedonische rangen worden ingelijfd: Makedoniërs met sarissae in de eerste drie rijen, twaalf rijen Perzen met bogen en speren, één rij Makedoniërs achteraan. Maar dat lijkt echt wel een noodoplossing op korte termijn.

Alexander en de lokale bevolkingen

Bosworth, één van de autoriteiten op het gebied van de Alexanderstudies, heeft de laatste twintig jaar regelmatig beklemtoond dat Alexanders verovering ten koste is gegaan van ontelbare mensenlevens. Het gaat hierbij niet zozeer om de soldaten die sneuvelen in de grote veldslagen, maar om moorden en daden van terrorisme tegen de burgerbevolking.

Reeds onder Philippos was het de Makedonische traditie om bij de overwonnen steden en volken gijzelaars te nemen. Dat gaat onder Alexander door, zowel in het noorden, in Griekenland als in het oosten. Zijn Thrakische troepen, zijn Griekse bondgenoten en zijn Perzische troepen later, zijn telkens ook weer gijzelaars uit de veroverde gebieden: jonge mannen van de beste families worden meegenomen naar het andere eind van de wereld en ze zijn tegelijk soldaten in Alexanders leger en gijzelaars voor het goed gedrag van hun verwanten thuis.

De Griekse opstand bij het begin van Alexanders regering wordt bloedig neergeslagen in Thebe: 6000 doden, 30.000 slaven. Dit soort operaties horen we telkens weer als een stad of een volk zich durfde verzetten. Bij het beleg van Tyrus sneuvelen bijvoorbeeld 8000 verdedigers; 2000 worden gekruisigd in een lange rij

langs de kust, de rest van de bevolking als slaaf verkocht. Tijdens de vijf jaar durende campagnes (330-325) in Baktrië en Indië (Afghanistan en Pakistan) gaat het om een guerillaoorlog met als antwoord van Alexander een echte terreurcampagne. Zelfs Arrianus, die Alexander over het algemeen positief benadert, is af en toe ten einde raad om zijn idool goed te praten. Ik geef maar een paar voorbeelden:

- Na het oversteken van de Oxos, in het huidige Afghanistan, stoot Alexander op een stad met Griekse bevolking. Hun voorouders waren hierheen getransporteerd door de Perzische koning en afkomstig uit Milete: in 479 v.C. hadden ze de tempel van Milete uitgeleverd aan de Perzen. De stad geeft zich zonder strijd aan Alexander over. 's Anderdaags wordt ze door de troepen ingesloten en volledig uitgemoord, met als excuus dat ze de Griekse zaak verraden hadden (150 jaar voordien!). Klaarblijkelijk moesten de troepen af en toe de kans krijgen om zich door plundering te verrijken. Het verhaal komt in alle historici voor, maar wordt verzwegen door Arrianus.
- Kort daarop, terwijl Alexander zijn zoveelste Alexandrië sticht (Alexandria Eschate in Sogdianië), breekt een opstand los in Baktrië. Alexander rukt op met zijn oorlogsmachine tegen zeven steden. Twee bieden weerstand: alle mannen worden uitgemoord, vrouwen en kinderen als slaven verkocht. Ondertussen belegert Spitamenes Samarkand en slaagt erin een kleine troepenmacht, die Alexander had gestuurd om de stad te ontzetten, in de pan te hakken. Alexander keert op zijn stappen terug in geforceerde marchen, ontzet zelf Samarkand en plundert dan systematisch de hele streek.
- De Indische campagne verloopt helemaal volgens ditzelfde stramien: militaire terreur gevolgd door nederzetting van garnizoenen in militaire centra. Duizenden Griekse huursoldaten werden in deze garnizoenen gekazerneerd, zeer tegen hun zin, want ze zagen geen kans om nog ooit naar huis terug te keren. Onmiddellijk na Alexanders dood trekken zo'n 25.000 van hen westwaarts, terug naar huis, maar na een militaire nederlaag wordt de rest teruggestuurd naar de steden aan het eind van de wereld.
- De laatste episode in Alexanders militaire carrière is de tocht door de woestijn van Gedrosia. Hier wilde hij Semiramis en Kyros overtreffen, die in de woestijn een groot deel van hun legers hadden verloren. Hoewel hij voor zijn doortocht het regenseizoen had afgewacht, werd het toch een heel harde beproeving voor het leger, al worden de verliezen door de antieke historici wellicht overdreven (hier komt de beroemde episode van de helm met water). Het leger geraakte erdoor, de lastdieren en een deel van de tros werden opgeofferd. Maar wat de gevolgen van zo'n doortocht waren voor de lokale bevolking wordt door de auteurs nauwelijks vermeld. Heel toevallig vertelt Nearchos, die de leiding had over de vlootexpeditie, dat zijn troepen

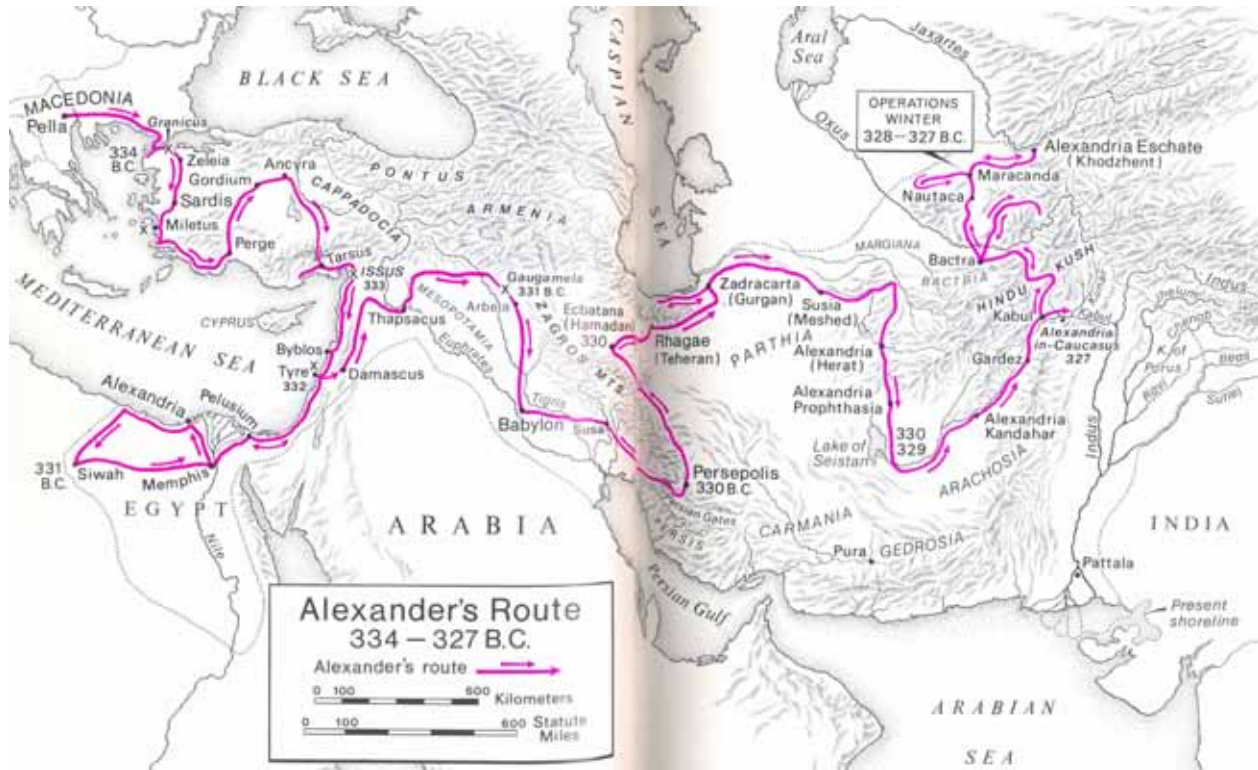
gastvrij werden onthaald in een kleine stad langs de kust. Maar ze hadden voedsel nodig: de stad werd ingenomen en moest alle graanschuren leegmaken voor de vloot, die zich bevoorradde en dan weer verder trok. In het binnenland trachtten de bewoners een deel van hun graan te verstoppen, maar deze daad van insubordinatie werd zwaar bestraft en onder foltering moesten ze vertellen waar het graan lag. Dit was hun magere voorraad om het jaar door te komen. De gevolgen van Alexanders doortocht met 50.000 man doorheen een onherbergzaam gebied waren zonder meer rampzalig voor de lokale bevolking. Na twee maanden ontberingen kwam het gros van Alexanders leger behouden aan in Perzië, maar wat hij achterliet was een enorme hongersnood, die in de bronnen niet eens wordt vermeld.

Waarom dan zo succesvol?

Droysen schrijft: ‘Der Name Alexander bezeichnet das Ende einer Weltepoche, den Anfang einer neuen’. Het romantische aura van een succesvolle veroveraar die op 33-jarige leeftijd sterft, is gedeeltelijk geïnspireerd door de propaganda van Alexander zelf, en wellicht nog meer door de cultus die zijn opvolgers, de diadochenkoningen, aan hem hebben gewijd. Alexander stond model voor een hele reeks van condottieres, generaals en keizers, van Pyrrhos tot Pompeius de Grote, over Caesar en Caracalla, en diende bij hen als een legitimatie voor machtshonger en veroveringsdrang. De bewondering is toch niet algemeen en sommige antieke auteurs, zoals Quintus Curtius of Lucianus, zien hem veeleer als een egoïstisch monster. De echte Alexander is in de loop der eeuwen grotendeels verdwenen achter dit model van de goede of kwade heerser, en ik ben er niet zeker van dat ik hier de historische Alexander dichterbij heb gebracht. Mijn eigen nadruk op de individuele mensenrechten, ook die in de Oudheid, is misschien evenzeer een anachronisme als de grenzeloze bewondering van Arrianus of de Alexanderroman. Maar geschiedenis is niet een vak dat in het luchtledige wordt gegeven, geschiedenis dient om gebruikt te worden. En Alexander is generaties lang gebruikt als een model om na te volgen, en dan lijkt het me beter hem te zien als een verschrikking dan als een held. Het motto van zijn veroveringstocht, de wraak op de Perzen, was ‘mass deception’; het eigenlijke motief was even onrechtvaardig als Hitlers ‘mehr Lebensraum’ en uiteindelijk was zijn enige doel meer macht voor zichzelf, niet een betere wereld voor de mensheid.

Bijlagen

DE TOCHT VAN ALEXANDER

DE VOORNAAMSTE DATA VAN ALEXANDERS LEVEN

356: Alexander wordt geboren als oudste (?) zoon van Philippos en Olympias; Philippos wint het wagenrennen in Olympia

343: Aristoteles wordt privé-leraar van Alexander

338, 1 september: slag bij Chaironeia; Alexander leidt de ruitery op de linkerflank

337, voorjaar: Korinthische bond verenigt de Griekse steden voor een oorlog tegen Perzië onder leiding van Philippos

336, herfst: Philippos wordt vermoord; Alexander volgt hem op en vermoordt andere troonpretendenten

335: opstand van de Grieken en verwoesting van Thebe (september)

334, lente: vertrek naar Azië voor de oorlog tegen Perzië met ca. 35.000 man

334, mei: slag bij de Granikos; Klein-Azië valt in handen van Alexander

333, november: slag bij Issos; Syrië en Palestina vallen in handen van Alexander

331, lente: verovering van Egypte en stichting van Alexandrië

331, 1 oktober: slag bij Gaugamela; Dareios is definitief verslagen

330, juli: dood van Dareios en verovering van Perzië

- 330, herfst: dood van Philotas en Parmenion
 328: moord op Kleitos
 327: dood van Kallisthenes en opmars naar Indië
 327: lente: overwinning op de Indische koning Poros (in het huidige Pakistan)
 325: terugkeer uit Indië
 324, lente: huwelijken in Sousa
 324, augustus: op de Olympische spelen worden Griekse ballingen teruggeroepen
 323, 10 juni: dood van Alexander in Babylon

ALEXANDER AAN HET WOORD

I.Priene 1 = A.J. Heisserer, *Alexander the Great and the Greeks. The epigraphic evidence, Oklahoma 1980, pp. 1 45-168.*

ca. 334 v.C.; gevonden in Priëne

Diegenen van de inwoners van Naulochos die burgers van Priëne zijn, zullen zelfbestuur hebben (*autonomoi*) en vrij (*eleutheroi*) zijn. Ze zullen eigenaar zijn van het land en al hun huizen in de stad, zoals de Priëners zelf - - maar het land van de Myrsiloi en de Pedieieis, daarvan beslis ik (*ginosko*) dat het van mij is en diegenen die in die dorpen wonen, moeten belastingen (*phoroi*) betalen. De stad Priëne stel ik vrij van de bijdrage (*syntaxis*) en het garnizoen - - - binnen te brengen

- - -

SIG 3 306 = SEG 41.383 = A.J. Heisserer, *Alexander the Great and the Greeks. The epigraphic evidence, Oklahoma 1980, pp. 205-229.*

ca. 324 v.C.; gevonden in Delphi; geschreven in het Arkadisch dialect van Tegea

[Betreffende de zaken waarover de stad gezanten heeft gestuurd en koning Alex]ander [ons zijn beslissing mededeelde] moet de verordening (*diagramma*) worden neergeschreven in overeenstemming met wat de stad heeft gecorrigeerd (op grond van?) de bezwaren in het *diagramma*.

De ballingen die zijn teruggekeerd moeten hun vaderlijke bezittingen terugkrijgen die ze hadden toen ze verbannen werden en ook hun moederlijke bezittingen. (Dit geldt ook voor) alle ongehuwde vrouwen die bezittingen hadden en geen broers. Als gehuwde vrouwen hun broer verloren hebben en er ook geen nakomelingen zijn, zullen zij de moederlijke bezittingen erven. Verder zal men niet gaan.

Betreffende de huizen zal elke (balling) er één hebben volgens het *diagramma*. En als het huis een hof heeft naast zich, mag hij geen andere hof nemen, maar als het huis geen hof heeft en er is een hof binnen hetzelfde blok, dan mag hij die nemen.

ENKELE OPINIES OVER ALEXANDER**1. Ploutarchos, *De fortuna Alexandri, Moralia* 328.**

‘Toen Alexander Azië civiliseerde, werd daar Homeros gelezen, en de kinderen van de Perzen en van de inwoners van Sousa en Gedrosia zongen de tragedies van Euripides en Sophokles. Diegenen die door Alexander werden overwonnen zijn gelukkiger dan diegenen die aan hem ontsnapten: want niemand stelde een einde aan het ellendig bestaan van deze laatsten, terwijl eerstgenoemden door hun overwinnaar werden verplicht om gelukkig te zijn. Want als ze niet waren overwonnen, dan hadden ze de beschaving niet gekend. Egypte zou geen Alexandrië hebben gehad, Mesopotamië geen Seleukeia, Sogdianië geen Prophthasia, Indië geen Boukephalia en de Kaukasus zou geen Griekse stad hebben gekend in haar omgeving. Door deze stedenstichtingen werden de wilde zeden geblust en veranderden de minderwaardige aspecten door contact met een hogere beschaving.’

2. N. Hammond, *The Genius of Alexander the Great*, Trowbridge 1997, p. 201.

‘Alexander combined his extraordinary practicality with a visionary, spiritual dimension, which stemmed from his religious beliefs. As a member of the Temenid house he had a special affinity with his ancestors Heracles and Zeus, and he inherited the obligation to rule in a manner worthy of them and to the benefit of mankind. [...] The spiritual dimension in his personality created in him the supreme confidence and the strength of will which overrode the resistance of the Macedonians to his concept of the Kingdom of Asia, and which convinced the Asians of the sincerity of his claim to treat them as equals and partners in the establishment of peace and prosperity. The power of his personality was all-pervading.’

3. J.M. O'Brien, *Alexander the Great. The Invisible Enemy*, London-New York 1992, p. 229.

‘Alexander passionately nurtured his own reputation and defied any real or imagined obstacles in his path. He was rigid in his outlook and immature in his relationships with other people. Alexander’s obsession with conspicuous accomplishment and his preoccupation with reassurances of his uniqueness spoke of fundamental insecurities. They were revealed early in his fear of being deprived of sufficient opportunity to demonstrate his exceptional skills, and later by a gnawing anxiety that something might happen that would stain his accomplishments. The great warrior compensated for his feelings of inadequacy through acts of reckless bravado, but his terrifying anger belied the unsullied image he wished to project. [...] Dionysus chose wine as the vehicle through which he

would unveil and magnify the defects of a brilliant man who was spiritually blind. At first the grand elixir provided Alexander with a welcome retreat from the disturbing aspects of reality, but eventually it became his most critical problem. When his friend Hephaestion drank himself to death during a festival in honour of Dionysus, his end foreshadowed a similar fate for Alexander. Whatever revelations the king culled from Hephaestion's death were soon lost in a morass of bloodshed and drinking.'

4. P. Green, *Alexander of Macedon (356-323 B.C.). A Historical Biography*, Penguin Books Ltd. 1970, pp. 487-488.

'Alexander's true genius was as a field-commander: perhaps, taken all in all, the most incomparable general the world has ever seen. His gift for speed, improvisation, variety of strategy; his coolheadedness in a crisis, his ability to extract himself from the most impossible situations; his mastery of the terrain, his psychological ability to penetrate the enemy's intentions – all these qualities place him at the very head of the great captains of history. [...] Viewed in political rather than in military terms, Alexander's career strikes a grimly familiar note. We have no right to soften it on that account.

Philip's son was bred as a king and as a warrior. His business, his all-absorbing obsession through a short but crowded life, was war and conquest. It is idle to palliate this central truth, to pretend that he dreamed, in some mysterious fashion, of wading through rivers of blood and violence to achieve the Brotherhood of Man by raping an entire continent. He spent his life, with legendary success, in the pursuit of personal glory; and until very recent times this was regarded as a wholly laudable aim. The empire he built collapsed at the moment he was gone; he came as a conquerer and the work he wrought was destruction.'

5. F. Schachermeyer, *Alexander der Grosse. Das Problem seiner Persönlichkeit und seines Wirkens*, Wien 1973, p. 582 (in het hoofdstuk 'das Genie Alexanders').

'Was anderen verehrens-würdig war, Familie, Entscheidungsfreiheit, alle individuellen, stammhaften oder volksmässigen Naturrechte, sie waren ihm feil und dennoch galt seine Treue dem letzthin doch wieder sittlichen Ziel einer höheren Ordnung. Extremer Egoismus und letzter Altruismus, Einzelwille und höchste Gesamtheit, Gluthitze romantischer Phantasie und Eiseskälte nüchternen Verstandes, Zartheit und Brutalität der Gefühle, bängliche Angst vor Verschwörungen und Attentaten, protzeriger Caesarismus und heiliger Dienst finden sich nicht nur in engster kontrapunktischer Verschlingung, sie finden sich in der Tat zu einer *unio mystica* letzter Einheiten zusammen. [...] Es wäre eine Verirrung Alexander allein als strahlenden, lichten Helden anzusehen. Wird man

mit solchen Einseitigkeiten seiner wahren Grösse in ihrer so seltsamen Eigenart doch am wenigsten gerecht. Es ist eine Majestät, aus strahlendstem Licht und dunkelstem Schatten gewoben. Anziehend und abstossend, lockend und abschreckend, führte der Weg über die Leichen schuldloser Opfer, über Justiz- und Meuchelorde in den Traum einer neu zu erschaffenden, universaleren, besseren Kosmopolis und führte doch wieder über Liebe und Zärtlichkeit, Gnadenbeweise, Geschenke und Wohltaten zur Vernichtung aller Eigenrechte der Persönlichkeit.'

6. E. Badian, *Alexander and the Loneliness of Power*, in: *Studies in Greek and Roman History*, Oxford 1964, p. 204.

'On the personal level, the story of Alexander the Great appears to us as an almost embarrassingly perfect illustration of the man who conquered the world, only to lose his soul. After fighting, scheming and murdering in pursuit of the secure tenure of absolute power, he found himself at last on the lonely pinnacle over an abyss, with no use for his power and security unattainable. His genius was such that he ended an epoch and began another – but one of unceasing war and misery, from which only exhaustion produced an approach to order after two generations and peace at last under the Roman empire. He himself never found peace. One is tempted to see him, in medieval terms, as the man who sold his soul to the Devil for power: the Devil kept his part of the bargain, but ultimately claimed his own.'

Bibliografische noot

Vertrekpunt is J. Seibert, *Alexander der Grosse, Erträge der Forschung 10*, Darmstadt 1972, waar de bibliografie tot 1970 bijeenstaat, met degelijke bespreking.

Mijn zienswijze is vooral beïnvloed door A.B. Bosworth. Van zijn vele bijdragen vermeld ik hier: *Alexander and the East. The tragedy of triumph*, Oxford 1998. Onontbeerlijk is ook zijn tweedelige *Historical commentary on Arrian's History of Alexander*, Oxford 1980-1995.

In dit artikel citeer ik ook nog: D.W. Engels, *Alexander and the logistics of the Macedonian army*, Berkeley - Los Angeles - London 1978, N. Hammond, *Alexander the Great, king, commander and statesman*, Park Ridge 1980 en W.W. Tarn, *Alexander the Great*, Cambridge 1948.

In 2005 zijn er heel wat Alexanderboeken verschenen, die ik niet meer heb kunnen lezen. Volgens de recensenten is het beste wellicht: P. Cartledge, *Alexander the Great*, Cambridge 2005.